

tarafından Arapçaya çevrilir ve bir metin olarak Arap edebiyatında da geniş bir yankı bulur. Metnin Eski Anadolu Türkçesi döneminden başlayarak Türkçeye de birçok çevirisinin yapıldığını da vurgulamak gerekir.

Artık bir metnin başka metinlerle ne kadar farklı ilişkiler içinde olduğunu biliyoruz. Sanki hayatı da metinlerin anlamlı hâle getirdiğini bilmiyor muz? Hayat da metinlerle çok anlamlıdır. Okuyanlara...

EMİRHAN YENİKİ VE SİSTEMİN KÖLESİ

Sefa Toprak*

Çağdaş Tatar edebiyatının güçlü edebî isimlerinden Emirhan Yeniki, 1909 yılında Başkurdistan'da eğitilmiş ve kültürlü bir aile çevresinde dünyaya gelir. Küçük yaştan okumaya büyük ilgi duymasıyla birlikte edebiyata yönelir. Tatarların büyük şairi Abdullah Tukay'a ve şiirlerine büyük hayranlık duyar. Savaş ortamının getirdiği olumsuzluklar nedeniyle eğitim hayatı zaman zaman kesintiye uğrar. 1925'te Kazan'a gider, Şark Kütüphanesinde çalışır ve burada birçok yayını okuma imkânı yakalar. İlk hikâyesi olan *Uzun Melodi Dinlediğinde* 1926'da yayımlanır. Geçimini kazanmak için çeşitli işlerde çalışan Yeniki, bir zaman Kazan, Bakü ve Margilan'da öğretmenlik de yapar. Onun yazarlık hayatında bir dönüm noktası denecek kadar büyük etkisi olan İkinci Dünya Savaşı'na bizzat katılır. Savaş sonrasında çeşitli dergilerde yazılar yazar ve Tatar dili ve edebiyatı öğretmenliği yapar. 2000'de Kazan'da vefat eder. Yeniki, birçok edebî türde eser verir fakat kendisi asıl şöhretini yazdığı uzun hikâyeler ile kazanır. Savaş öncesi daha bireysel temaları işleyen yazar bizzat katıldığı savaş sonrasında kalemini

daha da güçlendirir ağırlıklı olarak savaşın yıkıcı psikolojisi, insanın hayat mücadelesi gibi toplumsal ve bireysel çatışma konularına ağırlık verir (Kamalieva, 2013; Demirkaya, 2020).

Emirhan Yeniki'nin Türkiye Türkçesine daha önce aktarılmamış hikâyelerinden oluşan ve Alp Eren Demirkaya tarafından yayına hazırlanıp 2021 yılında İdeal Kültür Yayıncılık tarafından basılan *Sistem'in Kölesi*¹, 138 sayfadan

* Öğr. Gör., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi. sefatoprak@beun.edu.tr

1 Emirhan Yeniki, *Sistem'in Kölesi*, Haz.: Alp Eren

oluşmaktadır. Çalışmada Emirhan Yeniki'nin, 1953'ten başlayıp 1977 yılına kadar uzanan; *Tıpa, Maybeder Ninenin Doğum Günü, Düdük*, kitaba da adını veren *Sistemin Kölesi, Hazır Hikâye, Kur'anhafız, Mescit Ağlıyor, Çekirge, Mandalina Satıcısı, Börk... Yuvarlak Olur, Röportaj* başlıkları altında 11 adet hikâyesinin yanı sıra kitabı yayıma hazırlayan ve aynı zamanda Emirhan Yeniki'nin hikâyeciliği hakkında doktora çalışmasına sahip olan Alp Eren Demirkaya tarafından kaleme alınmış bir ön söz de bulunmaktadır.

Bu ön söz Yeniki'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine genel bir bakış attıktan sonra *Sistemin Kölesi*'nin yayına hazırlanış süreci hakkında genel bilgiler sunmaktadır. Yine burada Alp Eren Demirkaya tarafından Yeniki'nin Tatar edebiyatındaki konumundan bahsedilir ve kitapta yer alan hikâyelerin içerikleri üzerine kısa bir incelemede bulunulur. *Sistemin Kölesi*'nde yer alan ve "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kaleme alınan bu hikâyelerde Emirhan Yeniki, savaş konularından biraz uzaklaşarak toplumsal, ekonomik ve dinî hayattaki aksaklıkları gündemine taşır." (s. 11) Bu durumu hikâyeler bazında birkaç örnekle açacak olursak *Tıpa* isimli hikâyede, *dönemin siyasi şartlarında makam ve mevkilerde yapılan hızlı ve liyakatsiz atamalarla* (s. 12) ilgili bir eleştiri dile getirilir. *Maybeder Ninenin Doğum Günü* hikâyesinde ilginç bir yaklaşımla belirli ve özel günlerin kutlanmasında gerçekleştirilen ritüellere karşı bir eleştiri yapılır ki bu burada asıl eleştiri bu günlerin birer tüketim çılgınlığı haline getirilmesinde yatan tüketim toplumuna doğru gidiş üzerinedir. Tabii, hikâyede "kutlamaların çıkar ilişkileri neticeleyle yürütüldüğü"ne dair bir düşünce

de bulunmaktadır ki bu tespit de yazarın insani ilişkiler üzerine gözlemlerinin bir çıkarımı sayılabilmektedir.

Düdük hikâyesinde, kriz anlarını kendi çıkar ve menfaati için fırsata çeviren bir tiplleme çıkar karşımıza. Burada da kuvvetli, ironik sembollerle örülmüş bir hikâye ile karşılaşırız ki aslında dikkatli bir inceleme ile güçlü bir kapitalizm eleştirisi de okunmaya müsaittir. Hikâyede, polis teşkilatının kaldırılacağını ve artık olmayacağını duyan Ferrehoviç, arkadaşlarına "düdük" ticareti yaparak çok para kazanacaklarını söyler; arkadaşlarının anlamsız bakışları ve itirazları üzerine de: "Anlıyor musunuz beni? Düdüğe çok fazla sayıda talep olacak. Bu ihtiyacı karşılamak zorundayız. İslam Selehoviç'in de dediği gibi fırsatı kaçırmamalıyız." (s. 33) Fransts Ferrehoviç, polis düzeninin kalkacağını, "Komünizme kavuşuyoruz arkadaşlar!" diye haykırırken aklındaki plan, kalkan bu düzenin getireceği serbestlikle yeni çıkar kapıları elde etmekten başkası değildir: "Bir taşla iki kuş... Bir taraftan siyasi atmosferi doğru anladığımızı gösteriyor, diğer taraftan da inisiyatifi kendi elimize almış oluyoruz." (s. 33)

Sistemin Kölesi'nde Emirhan Yeniki'nin anlatmak istediği özü canlı tutmak ve okuyucusuna mesajını direkt olarak yansıtabilmek için öykülemeyi kısa tutmayı tercih ettiği göze çarpıyor. Öyle ki kitapta hikâyelerin hacimce çok uzun olduğu söylenemez hatta *Röportaj* adlı son hikâye sadece iki sayfadan oluşan kısa bir hikâyedir. Tabii burada Yeniki'nin hikâye etme tarzını ve edebî anlatı tercihini bilmenin yanında yazdığı dönemin siyasi ve sosyal şartlarını da göz önünde bulundurmamak gerekmektedir ki Alp Eren Demirkaya'nın da dediği gibi "Emirhan Yeniki, elindeki malzemeyi verimli kullanmak okuyucuyu tatmin edecek düzeyde bilgi sun-

Demirkaya, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2021. [Yazı içinde kitaba dair alıntılar bu kaynak esas alınarak yapılmaktadır.]

mak adına sık sık anlatıda özetleme yöntemine başvurur.” (s. 15)

Sistemin Kölesi'ndeki hikâyelerin, konu çeşitliliğine baktığımızda Yeniki, toplumun hemen her kesimine ait bir manzarayı satırlarına taşımayı başarmıştır. Perspektifi geniş bir açıyla sokaktaki hemen her bir vatandaşın günlük yaşamında karşılaşılabileceği birçok tiplere öykülemiştir. Ama hemen her hikâyede mutlaka kendisini gösteren bir “eleştiri” bir “yanlış gösterme” olgusu ustaca yerini almaktadır. Kimi hikâyede eleştirilen devlet adamları, idarecilerdir; kimisinde dini duyguların sömürsüyle halkı aldatan sahte din adamlarıdır. Bazen karikatürize edilen durum çıkarıcı bir zıppıktır bazen de trajikomik bir aile tablosudur. Eleştiriler sadece halk tiplmelerine yönelik değildir elbette. Özellikle Sovyet yönetimine ve bu yönetimin baskılarına yönelik çok ciddi, ağır eleştiriler de cesurca yerini bulmaktadır.

Kur'anhafız hikâyesinde Sovyet Yönetimi'nin Müslüman halk üzerindeki emelleri ve sert uygulamaları eleştirilir. *Mescit Ağlıyor* hikâyesinde “Rusya Müslümanlarının cami, mescit gibi ibadethanelerden korkutularak uzaklaştırılmaya ve dinden soğutulmaya çalışılması eleştirilir.” (s. 14) *Mescit Ağlıyor*'da Emirhan Yeniki'nin samimi, içten sesini duymak kaçınılmazdır. Zira anlatacağı hikâye aslında çocukluğundan beri belki de ailesinden, büyüklerinden dinlediği hikâyelerinden bir tanesidir. Kim bilir belki de buna benzer birçok hikâyeyi, duygularını diri tutsun aslını, özünü unutmaması diye; o çok sevdiği ve yazarlık serüvenine ilk ateşi veren komşusu Abdullah bile anlatmış olabilir (Komşusu Abdullah için bk. Kamaliev, 2013; Demirkaya, 2020). “Hatıralarda bir sürü eski olay saklanır. Yazmamak olmaz! Sonunda kendiliğinden dile gelir... Kimler olmadık, neler

görmedik ki biz? Kederi de sevinci de... Şimdi anlatacağım hikâyeye de şaşkınlık verici bir hadise.” (s. 72)

Kurgulanmış her hadise içinde biraz hakikat, biraz hülya taşır; fakat anlatıcının dildeki sahiciliği bu hakikat ile hülya arasındaki çizgiyi öylesine belirsiz hale getirir ki okuyucu bir anda kendini bir akışın içinde akıp gitmekte bulur. *Mescit Ağlıyor* da işte böyle okuyucusunun farkında olmadan kendisini bir akış içinde bulacağı bir anlatı ile örülür.

Alp Eren Demirkaya'nın Emirhan Yeniki'nin Türkiye Türkçesine aktarılmış bütün hikâyelerini üç kitap halinde okuyucuyla buluşturma çabasının içinde yer alan *Sistemin Kölesi* adlı eser bizlere sadece Emirhan Yeniki'yi tanıtmakla ya da onun hikâyeleriyle buluşturmakla kalmıyor aynı zamanda Tatar edebiyatının ne kadar güçlü bir anlatı birikimine ve dil imkânlarına da sahip olduğunu görmemizi sağlıyor. Bu bakımdan gerek Türkoloji araştırmacılarına gerekse ilgili okur kitlesine merakla inceleyebilecekleri büyük bir kapıyı aralıyor. Gerek çağdaş gerekse tarihî Türk lehçelerinden aktarımların sayısının artması için de güzel bir gayret örneği olacak olan Alp Eren Demirkaya'nın bu çalışmasının Türk dünyasının birbiri ile irtibatının edebî anlamda daha da güçlenmesinde önemli bir katkı sağladığı da aşîkârdır.

Kaynaklar

Demirkaya, Alp Eren, *Emirhan Yeniki'nin Hikâyeciliği*, Hiperyayın, İstanbul 2020.

Kamaliev, A., “Emirhan Yeniki'nin Bir Saatliğine Hikâyesi ve Tatar Edebiyatında Savaşın İzleri”. *Turkish Studies*, S 8/1, 2013, s. 1781-1792.

Yeniki, Emirhan, *Sistemin Kölesi*, Haz.: Alp Eren Demirkaya, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2021.